

masterplan en ontwerp voor columbarium annex urnenveld voor

SCHOONSELHOF

2 oktober 2008

Begraafplaats Schoonselhof

Inleiding

De begraafplaats Schoonselhof is een van de grootste, oudste en mooiste begraafplaatsen van Antwerpen. De begraafplaats is aangelegd aan weerszijden van het kasteel Schoonselhof. Het kasteel wordt al genoemd in 1330. Het huidige kasteel en de Neerhoeve dateren uit 1540. Ten noorden ligt de voormalige Engelse tuin en ten zuiden ligt het voormalige sterrenbos. Beide tuinen zijn sterk verwaarloosd, desondanks zijn van beide tuinen nog resten aanwezig. De begraafplaats is ontworpen en aangelegd in het begin van de jaren dertig. Thans is de begraafplaats toe aan een nieuwe fase: het aantal crematies neemt toe en daarmee de behoefte aan het begraven dan wel het plaatsen van urnen en de mogelijkheden voor asverstrooiing.

Er is behoefte aan een masterplan dat niet alleen richtinggevend is voor beheer en onderhoud maar ook voor veranderingen die plaatsvinden naar aanleiding van veranderende behoeftes. Daarnaast bestaat er de vraag naar de aanpak van een asbestemmingsgebied aan de oostzijde van de begraafplaats.

De Stad Antwerpen en het bureau van de Vlaams Bouwmeester hebben een open oproep uitgeschreven om te komen tot de selectie van een landschapsarchitect die zowel het masterplan voor de gehele begraafplaats als het ontwerp voor het asbestemmingsgebied kan vervaardigen. Vijf bureaus zijn geselecteerd om een eerste visie en aanzet tot ontwerp te geven op basis waarvan de uiteindelijke selectie kan plaatsvinden. Het voorliggende rapport betreft een van de vijf inzendingen.

Visie

Begraafplaatsen zijn altijd bijzondere plekken, meestal oases van rust in onze drukke samenleving. Plaatsen waar wij onze geliefden gedenken en waar we tijd vinden voor rust en contemplatie.

Vaak ook groene gebieden waar, door rust en ruimte, de ecologische kwaliteiten hoog zijn. Daarnaast zijn begraafplaatsen spiegels van onze samenleving. Zowel de inrichting van begraafplaatsen zelf, als de vormgeving van de grafmonumenten, weerspiegelen de tijdgeest en geven uiting aan de verschillende culturen. Ten opzichte van de oorspronkelijke aanleg vraagt onze individuele en multiculturele samenleving anno 2008 om een nieuwe benadering met meer keuzemogelijkheden en meer ruimte voor individuele expressie dan tot nu toe het geval is geweest.

De begraafplaats Schoonselhof is nu een prachtige begraafplaats met een historische getaagdheid, een duidelijke hoofdstructuur, belangrijke ecologische kwaliteiten en een interessante dubbelfunctie als stadspark. Maar het kan beter!

Schoonselhof toont zich nu niet naar buiten toe, het crematorium lijkt het hoofdmoment en de relatie met het fort wordt niet benut. De begraafplaats is slecht ontsloten en er is geen sprake van een duidelijke hoofdentree. Het kasteel en de voormalige boerderij de Neerhoeve zijn verwaarloosd en de functies als kantoorgebouw en beheersgebouw van de dienst Stads- en buurtonderhoud/groen en begraafplaatsen doen geen recht aan de historie en de belangrijke positie op de begraafplaats.

De inrichting van de meeste grafvakken is nogal eenzijdig en daardoor saai. Bovendien mist de begraafplaats detail.

Onze visie op de toekomst van Schoonselhof is gebaseerd op een viertal doelstellingen:

1. Het verbeteren van de aansluiting op de omgeving.
2. Het verbeteren van de interne ruimtelijke hoofdstructuur.
3. Het versterken van de parkfunctie.
4. Het verbeteren van de begraafplaatsfunctie.

Ad. 1 - Het verbeteren van de aansluiting op de omgeving.

De aansluiting van Schoonselhof op de omgeving is niet optimaal, zowel in visueel opzicht als in functioneel opzicht. Het crematorium domineert het beeld naar buiten toe. Dit kan voorkomen worden door het herstellen van de bomenrand langs het crematorium en de oorspronkelijke lanenstructuur ter plaatse. Hierdoor wordt Schoonselhof ruimtelijk weer een autonome eenheid. De herkenbaarheid kan tevens worden verhoogd door het maken van zichtlijnen naar het kasteel en door het beter zichtbaar maken van het fort. Functioneel wordt de aansluiting verbeterd door het maken van een duidelijke hoofdentree aan de oostzijde en het maken van meer entrees voor voetgangers en fietsers.

Ad. 2 - Het verbeteren van de interne ruimtelijke hoofdstructuur.

De huidige inrichting kent al een vrij sterke ruimtelijke hoofdstructuur bepaald door de groene kern en een orthogonaal lanenstelsel. In onze visie wordt deze ruimtelijke hoofdstructuur hersteld waar deze is verdwenen en bovendien wordt deze verder uitgewerkt. Een duidelijke zonering in vorm en functie vormt de basis voor toekomstige ontwikkelingen. De begraafplaats krijgt een eigen hoofdentree nabij de ingang van het fort. Het (vergroete) parkeerterrein vormt de verbindende schakel tussen deze entree en de entree van het crematorium. De nieuwe entree wordt ruimtelijk ondersteund door een nieuwe watergang die aansluit op de slotgracht en de gehele breedte van Schoonselhof zichtbaar maakt. De zone tussen hoofdentree en water vormt als het ware de ruggegraat van de begraafplaats. Hierin ligt het hart van Schoonselhof met het kasteel en bijgebouwen. Wij stellen voor deze zone, daar waar mogelijk, verder te verbijzonderen door de uitbreiding van het kinderhof aan de oostzijde en de aanleg van een nieuw ereperk aan de westzijde. Deze vakken verbijzonderen zich tevens door de inrichting. In tegenstelling tot de meeste andere grafvakken zijn deze vakken juist open aan de randen waardoor zij zich meer naar buiten tonen. Door de aanleg van het water ontstaat er een eiland bij het fort, een bijzondere plek die een mooie overgang vormt tussen begraafplaats en fort.

Ad. 3 - Het versterken van de parkfunctie.

Schoonselhof fungeert naast begraafplaats ook als stadspark. Het is daarbij zowel onderdeel van recreatieve routes als doel op zich. Door de nieuwe ontsluiting voor fietsers en voetgangers kan beter worden aangesloten op bestaande/toekomstige recreatieve routes. De nieuwe hoofdentree maakt bovendien een koppeling met een eventuele, recreatief gewenste, ontsluiting van het fort mogelijk. De centrale zone met het kasteel en de Neerhoeve komt beschikbaar voor nieuwe parkfuncties, gekoppeld aan eventuele nieuwe funeraire functies en vormen als zodanig het hart van Schoonselhof. Wat deze functies zijn is afhankelijk van diverse externe factoren. Op dit moment is daar nog geen concreet beeld van te geven. De functies zouden aan de ene kant de parkfunctie moeten versterken en aan de andere kant de stilte en rust van de begraafplaats niet moeten verstoren. Bovendien moeten de nieuwe functies niet te veel autoverkeer aantrekken. Bij nieuwe functies voor de gebouwen denken wij ondermeer aan hotel of andere

horecavoorziening, vergaderruimten, (uitbaar)museum, galerie maar ook aan functies die het funeraire karakter versterken zoals een aula of koffiekamers. Wat de terreininrichting betreft denken wij ook aan een inrichting die het parkarakter versterkt: kleinschaliger tuinen zoals rozentuin, vaste plantentuin, kruidentuin maar ook een labyrint, berceau, volière, hertenkamp of een beeldentuin behoren tot de mogelijkheden. Het zijn onderdelen die horen bij een kasteel of landhuis. Uitbreiding van de huidige bebouwing is op beperkte schaal en op bepaalde voorwaarden, mogelijk. De groene kern blijft bestaan. Aan de noordzijde blijft het ecologische karakter behouden. Wel wordt er een zichtlijn gekapt in de as van het kasteel zodat deze van buitenaf zichtbaar wordt en er meer diepte in het terrein ontstaat. Het bos wordt beperkt ontsloten door een bescheiden voetpad langs de beek. Het huidige columbarium wordt verwijderd en het bosgebied hersteld. In het bos aan de zuidzijde denken wij wel aan mogelijkheden voor asbestemming. Op bescheiden wijze kunnen urnenzulen of andere mogelijkheden tot het plaatsen van urnen ingepast worden. Eventueel zou hier ook een plek gemaakt kunnen worden voor asverstrooiing. Ook in dit bos maken wij een zichtlijn naar het kasteel waardoor dit sterker met het park verbonden wordt.

Ad. 4- Het verbeteren van de begraafplaatsfunctie.

De kwaliteit van de begraafplaats komt niet alleen tot uitdrukking in de sfeer en de bijzondere inrichting maar ook in de functionaliteit van de bedrijfsvoering. De kantoren, opslag- en werkruimten verhuizen van kasteel en Neerhoeve naar een nieuw en functioneel bedrijfsterrein aan de zuidzijde, direct ontsloten vanaf de Moerelei waardoor de begraafplaats zelf zo min mogelijk wordt belast door autoverkeer. Wat de inrichting van de grafvakken betreft komt er een duidelijke zonering in begraven aan de westzijde en asbestemming aan de oostzijde. Bovendien streven wij naar meer diversiteit in inrichting van de grafvakken en naar meer intimiteit en kleinschaligheid en meer oog voor het detail. Kortom een begraafplaats die beter is toegestemd op de vraag die er in de huidige maatschappij bestaat. Binnen de bestaande, sterke ruimtelijke hoofdstructuur is er ruimte voor nieuwe vormen met een eigenzijdig karakter. Het sterke kader vormt als het ware een boekencast waarbinnen de inhoud steeds kan veranderen naar gelang behoeftes en ideeën over vormgeving binnen de samenleving. Hierdoor ontstaat er een interessante gelaagdheid in de tijd die de begraafplaats alleen maar boeiender maakt. In algemene zin zou het beheer van de begraafplaats wat ons betreft ook gevarieerder kunnen zijn. Nu is er een gemiddeld onderhoudsniveau. Dat zou op bepaalde plaatsen strakker en intensiever kunnen terwij op andere plaatsen het beheer juist extensiever kunnen zijn waardoor het natuurlijke karakter versterkt wordt. Het contrast tussen een hoog en een laag onderhoudsniveau – tussen strak en ruig – maakt de begraafplaats leuker.

Uitwerking asbestemmingsgebied

In ons voorstel worden de vakken 11, 12 en 13 opnieuw ingericht voor het begraven en plaatsen van urnen. Zoals reeds eerder vermeld streven wij daarbij naar meer variatie en meer aandacht voor het detail. De vormen en het materiaalgebruik zijn eigenzijdig binnen het sterke ruimtelijke kader van bomlanen en grafvakken. Bij de nieuwe hoofdboom komt een nieuw columbarium in de vorm van urnenmuren (vak11). De urnenmuren markeren de nieuwe hoofdboom en vormen een omsloten ruimte waarbinnen een magnoliatuin is ingericht met urnenzulen. De muren openen zich telkens naar hun omgeving waardoor interessante diagonale zichtlijnen ontstaan tussen binnen en buitenkant. Om het omsloten karakter niet te verstoren overlappen de muren elkaar. De precieze detaillering en materialisering is nog niet uitgewerkt.

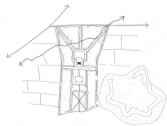
Op vak12 streven wij naar een schaalverkleining en zachtere vormen. Nieuwe hagen vormen elipsvormige kamers waarbinnen urnen begraven of geplaatst kunnen worden. Het tussengebied is in teite een parkje in een park. Het bestaat uit gras met bomen. Smalle paden slingeren zich tussen de hagen door.

Op vak 13 ligt een nieuwe lineaire structuur waarbinnen een grote diversiteit aan tuinschtige stroken met urnengraven of urnekaders. Ook kunnen hier urnen op sokkels geplaatst worden. De stroken hebben ieder een ander karakter. Zo is er bij voorbeeld een strook met vaste planten, een strook met rozen en een strook met voorjaarsbloeiers of bollen en een strook met winterbloeiers heesters of kleine bomen.

Het bestaande strooiveld vinden wij erg hard en ongenakbaar. Door het planten van kleine bomen, bijvoorbeeld Ginkgo's (Japanse notenboom) of kleine scacia's ontstaat er meer intimiteit en ruimtelijke diversiteit. Bovendien bepalen de bomen de identiteit van de plek en niet de betonnen padenstructuur.

Het bestaande kinderhof nemen wij op in een nieuwe lineaire structuur van siergrassen. Deze (hogel) grassen verkleinen de ruimte en vormen met hun wuivende pluimen een sierlijke en zachte toevoeging. Ook hier kunnen vroegbloeiende bollen zoals sneeuwklodjes of krokussen in een somber jaargetijde het grafvak wat opvrolijken. Aan het nieuwe water komt een verlaagde vlonder met afgelegenheid, lekker in de zon. Het nieuwe kinderhof krijgt een labyrintachtige inrichting met hagen. Binnen deze hagen ontstaan kleine omsloten ruimten met een grote mate van intimiteit.

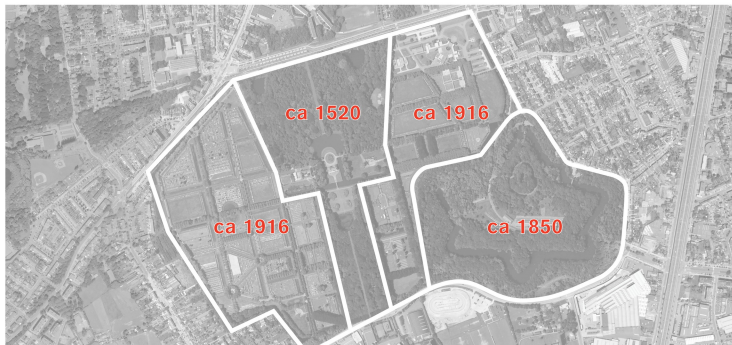
ca 1870

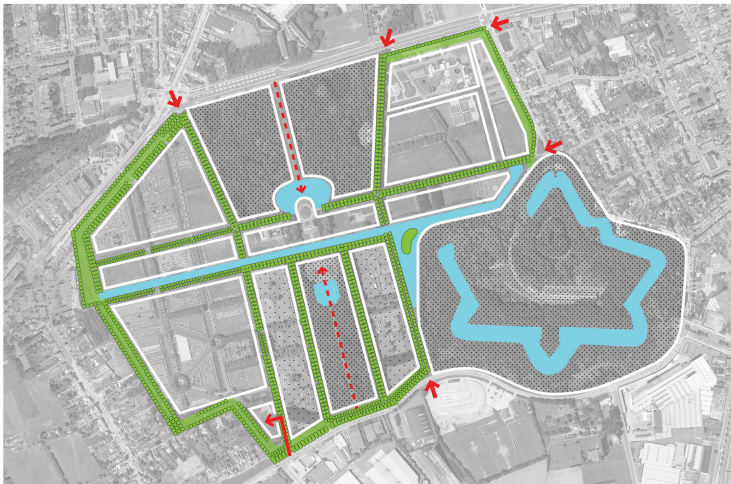
ca 1916

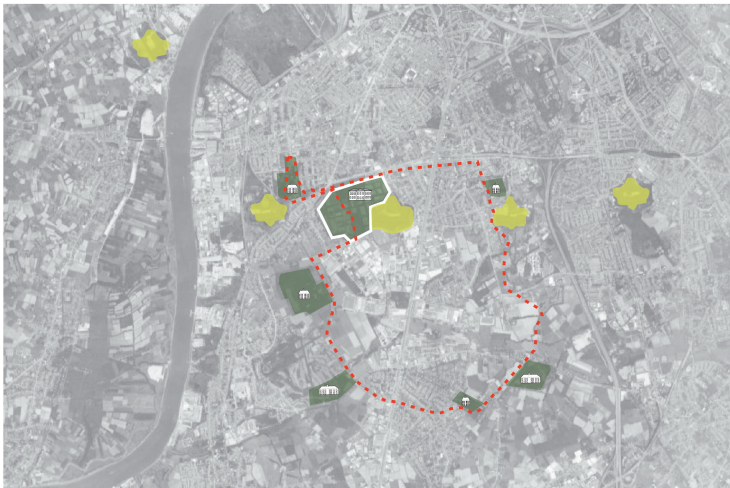
ca 1970

1. Het verbeteren van de aansluiting op de omgeving
2. Het verbeteren van de interne ruimtelijke hoofdstructuur
3. Het versterken van de parkfunctie
4. Het verbeteren van de begraafplaatsfunctie

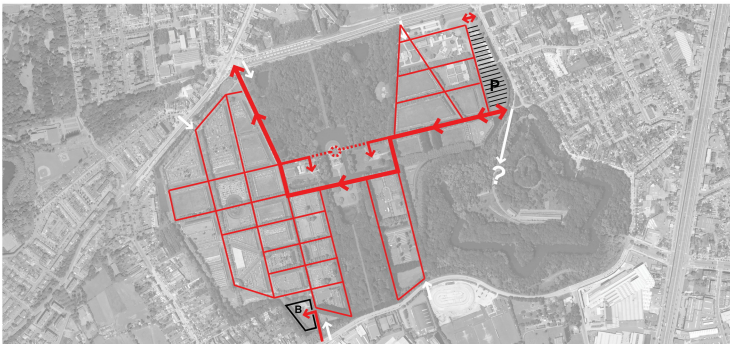

1. verbeteren stedelijke inpassing

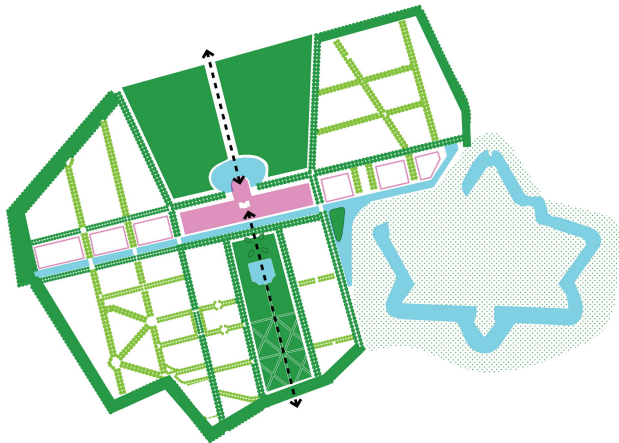

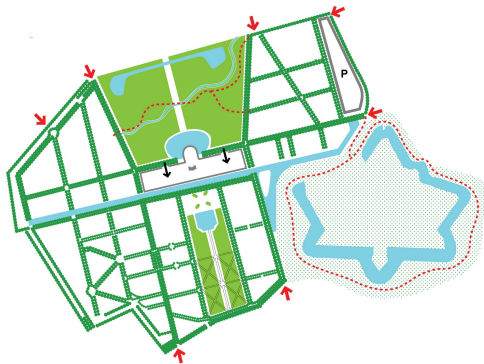
SCHOONSELHOF

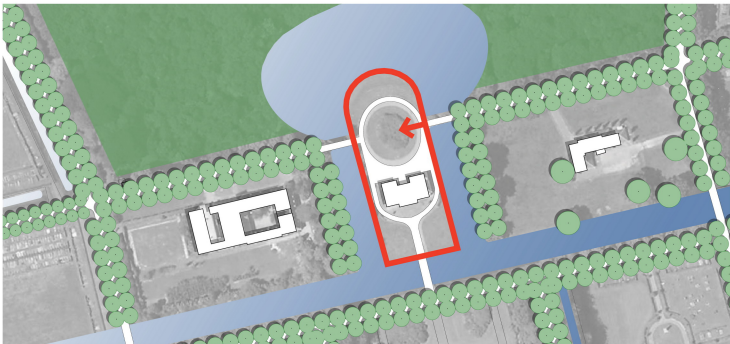

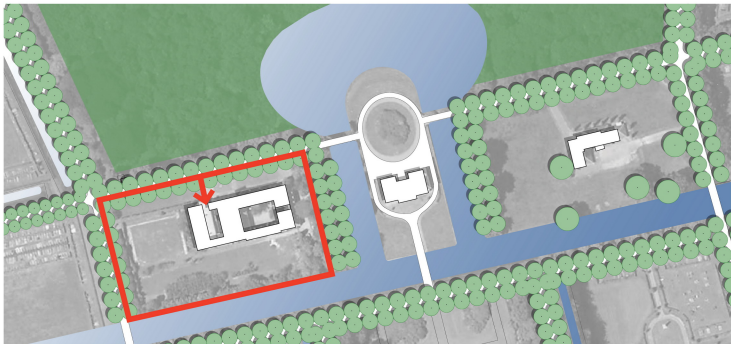
2. verbeteren interne ruimtelijke hoofdstructuur

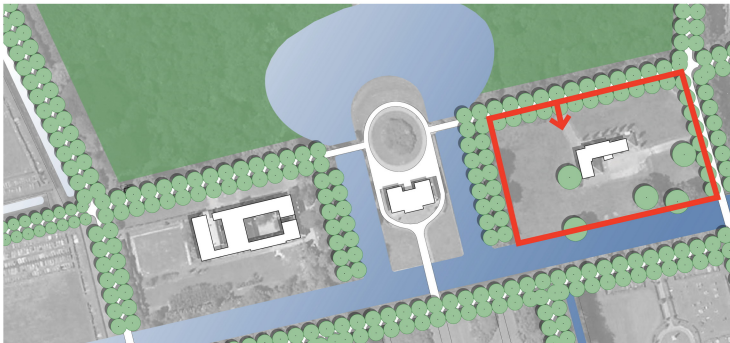

3. verbeteren parkfunctie

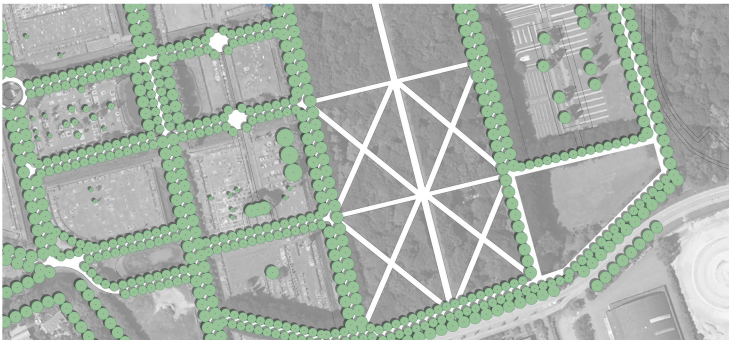

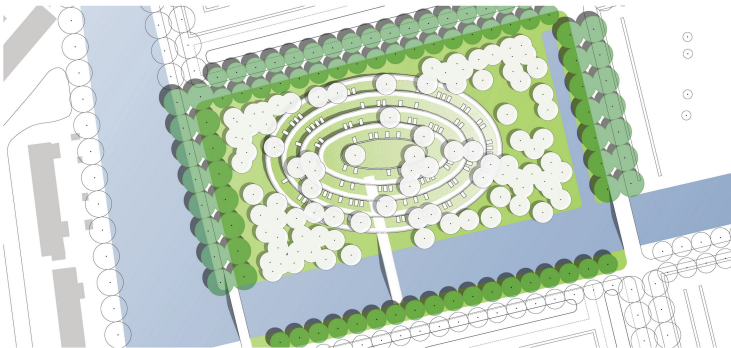

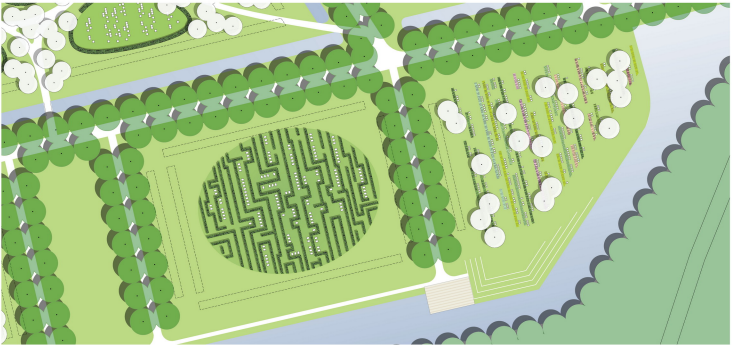

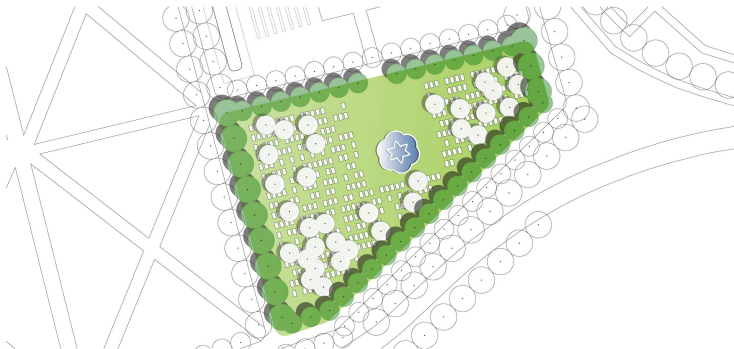

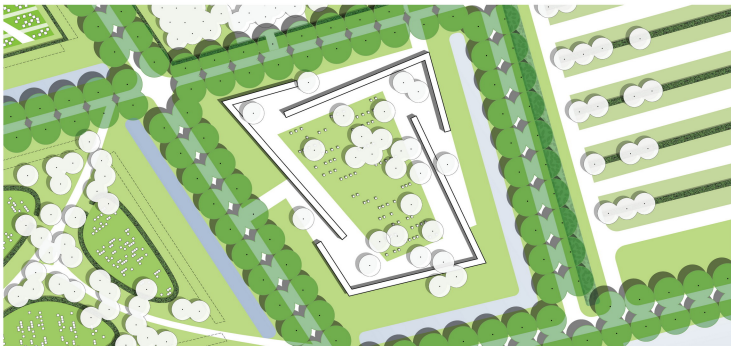

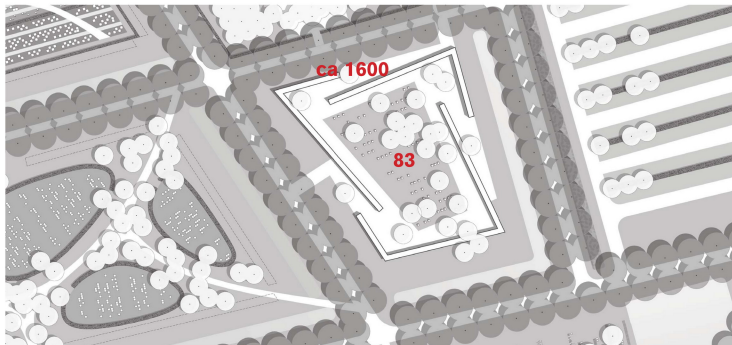
ASBESTEMMINGS GEBIED

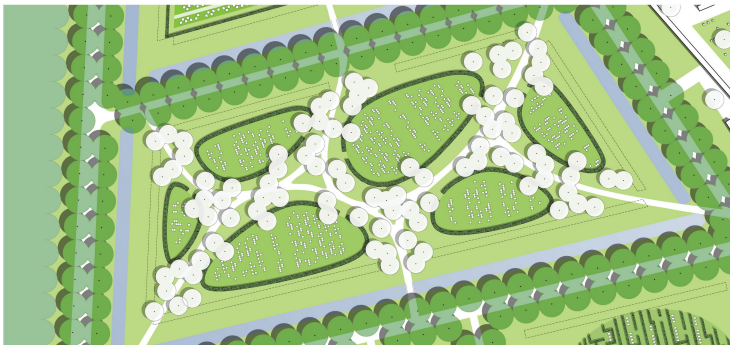
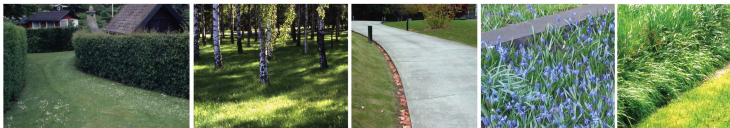

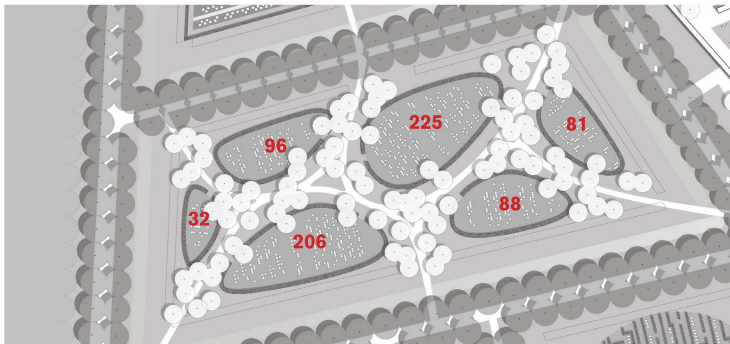
capaciteit
collumbarium ca 1000 enkele nissen (40x40 cm)
collumbarium ca 600 dubbele nissen (40x67 cm)
83 urnenzulen

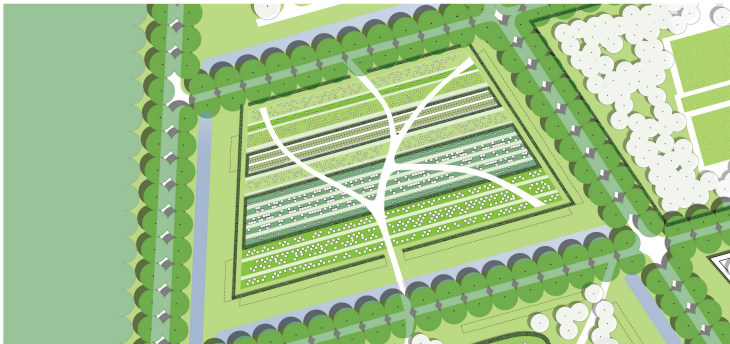

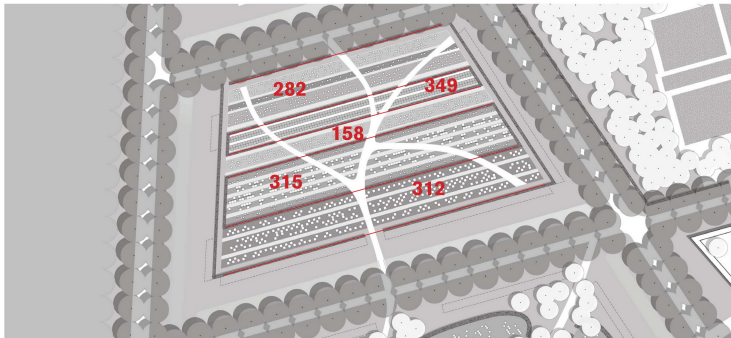
capaciteit totaal kamer 12; 728 asbestemmingsplekken

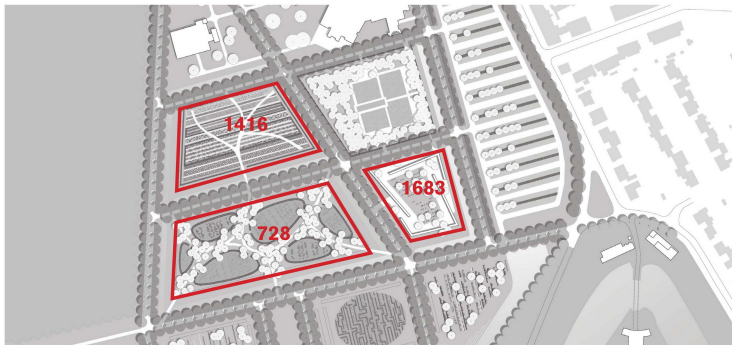

capaciteit totaal kamer 13; 1416 asbestemmingsplekken

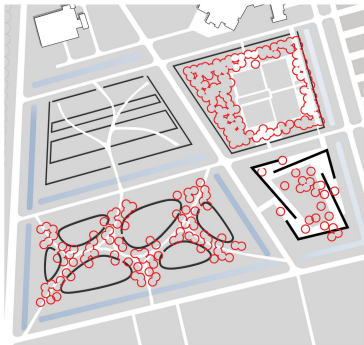

capaciteit
2144 asbestemmingsplekken
1600 nissen in columbarium
83 urnenzuilen
handhaven nieuw strooiveld
toevoegen strooiveld in sterrebos

faseringsoptie 1; kamer 11, 12, 13 in zijn geheel aanleggen

faseringsoptie 1; kamer 12, 13 in zijn geheel aanleggen, 50 % van collumbarium aanleggen

